

Okul Kitaplarının Temininde Karşılaşılan Sorunların Türk Basınına Yansımaları 1929-1939

Sınasi Sönmez*

ORCID: 0000-0001-8216-1630

Gürdal Özçakır**

ORCID: 0000-0001-6005-8149

Öz

Harf Devrimi'nin kültürel yaşamımıza, kütüphanelere ve basım-yayın hayatına etkileri konusunun daha önce birçok makale ve tez çalışmalarında ve farklı kaynaktan işlendiği görülmektedir. Ancak eğitimin günümüzde de en etkin aracı olan ders kitapları yani o dönemde daha çok kullanıldığı şekli ile "Mektep Kitapları Meselesi" üzerinde günün atmosferini yansıtan bağımsız çalışmalara pek rastlamıyoruz. Ayrıca o döneme ait iletişim araçları olan gazetelerin bu soruna yaklaşımları da birinci elden kaynak olmalarına rağmen çalışmalarda pek kullanılmamıştır. Çalışma hipotezi olarak "Osmanlı Devleti'nden cumhuriyete geçiş sürecinde hem rejim değişimi hem de Harf İnkılabı sonrasında "Okul Kitapları Meselesi" uzun yıllarca basının ilgisini çekmiş ve sürekli haber ve tartışma konusu olmuştur." görüşünden yola çıkmıştır. Çalışmanın amacı Cumhuriyetin ilanından başlayarak okul kitaplarının basılması ve dağıtımına dönemin gazetelerinin, basımevlerinin, eğitimcilerin, öğrenci velilerinin nasıl tepki verdiklerini ve bunu nasıl dile getirdiklerini ortaya çıkararak belirtilen hipotezin doğruluğunu sınamaktır. Çalışmanın hipotezini ispatlamaya yönelik önemli kaynaklar olduğu düşünülen Akşam, Cumhuriyet, Milliyet, Son Posta, Tan, Ulus, Vakit, Yeni Sabah, Zaman gazetelerinin 1929-1939 yılları arasındaki erişilmesi mümkün olan sayıları taranmış ve konuyla ilgili çıkan haber, röportaj, makale ve demeçlerin içerik çözümlemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basımevleri, Okul Kitapları, Mektep Kitapları, İstanbul Kitapçıları, Tek Kitap Kanunu

Gönderme Tarihi: 28/11/2022

Kabul Tarihi:20/02/2023

*Doç.Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, Zonguldak- Türkiye, isnmez7@gmail.com,

**Öğrenci, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Zonguldak-Türkiye, koleksiyon67@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

SÖNMEZ, Ş.- ÖZÇAKIR, G., "Okul Kitaplarının Temininde Karşılaşılan Sorunların Türk Basınına Yansımaları 1929-1939", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 10, S. 1, 2023, s. 291-315.

Reflections of the Issues Encountered in Providing School Books on Turkish Press

Şinasi Sönmez*

ORCID: 0000-0001-8216-1630

Gürdal Özçakır**

ORCID: 0000-0001-6005-8149

Abstract

It is seen that the issue of effects of the Letter Revolution on our cultural life, libraries and printing-publishing life has been previously discussed in many articles and thesis studies and in different sources. However, we rarely encounter independent works reflecting the atmosphere of the day on textbooks, which are the most effective tool of education today, that is, on "the Issue of School Books" as it was used more in that period. In addition, approaches to this problem of the newspapers, which were communication tools of that period, were not used much in the studies, although they were first-hand sources. As the studying hypothesis, it is based on the opinion that "The Issue of School Books" has attracted the attention of the press for many years after both regime change and the Letter Revolution during the transition from Ottoman Empire to the republic, and has been the subject of news and discussion constantly". Aim of the study is to test accuracy of the stated hypothesis by revealing how did the newspapers of the period, printing houses, educators and parents of students react to the issue of publishing and distribution of school books, starting with proclamation of the Republic, and how did they express this. Considered to be important resources for proving hypothesis of the study; The accessible publications of Akşam, Cumhuriyet, Milliyet, Son Posta, Tan, Ulus, Vakit, Yeni Sabah and Zaman newspapers between 1929 and 1939 were scanned and the content analysis of the news, interviews, articles and statements on the subject was made.

Keywords: Printing Houses, School Books, Istanbul Bookstores, Single/Standard Book Law

Received Date: 28/11/2022

Accepted Date: 20/02/2023

*Doç.Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, Zonguldak- Türkiye, isnmez7@gmail.com,

**Öğrenci, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Zonguldak-Türkiye, koleksiyon67@gmail.com

You can refer to this article as follows:

SÖNMEZ, Ş.- ÖZÇAKIR, G., "Okul Kitaplarının Temininde Karşılaşılan Sorunların Türk Basınına Yansımaları 1929-1939", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 10, Issue 1, 2023, p. 291-315.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde en köklü kurumlardan birisi de medreselerdi. 15. ve 16. yüzyıldan itibaren bu kurumlarda Arapçanın yanında, tefsir, hadis ve hadis usulü, fıkıh, kelam ve akâid vb. dersler için farklı kitaplar okutuluyordu.

Örneğin Fatih döneminde hazırlanmış olduğu ileri sürülen¹ “Kanunname-i Talebe-i Ulûm” veya “Kânun-ı Örfiye-i Osmaniye” adlı talimatnamede ifade edilmiş, fakat müderrisler farklı kitaplar seçerek, bazı derslerde anlamayı kolaylaştıracak başka kitaplar da okuttuğu görülmüştür.² Ama genellikle müderrisin gözetiminde yürütülmekte olan derslerin işlenmesi, seçilen kitabın takip edilmesi tarzında oluyordu. Belli sürede okunması gereken kitap ya da kitapların belirli bölümleri tamamlanmadıkça başka bir derse geçilmesi söz konusu değildi. Bu anlamda medreselerde sınıf geçme değil, ders/kitap geçme yöntemi uygulandığından kitaplar ön plandaydı.³ Benimsenen bu yöntem medreselerde okutulan dersler açısından, XIX. yüzyılın sonlarına kadar büyük ölçüde önemli bir değişikliğe uğramadı. Yenileşme döneminde medreseler dışında, açılan okullarda her kademedeki belli bir ders kitabını izleme anlayışı benimsendi.

Okullarda okutulacak ders kitaplarının basımı ve dağıtılması Osmanlı döneminden beri hayli zorlu olduğu dönemim ilgili kurumlarının çalışmaları ve bu çalışmalarla ilgili yazışmalardan anlıyoruz. Rüştüye ve idadilerin açılmasından itibaren okullarda açılan derslerin kitaplarını temin etmiştir. Kitap ihtiyacı olan okullar ya doğrudan bakanlığa ya da bağlı oldukları vilayetin ilgili kısımlarına ihtiyaçlarını bildirmişlerdir. Örneğin 1872 yılında çeşitli okullardan gelen kitap isteği Maarif Bakanlığı tarafından temin edilerek gönderilmiştir.⁴

1876 yılında Okul kitaplarının basılması ve masraflarının karşılanmasının Eğitim Bakanlığı bütçesinden karşılanacağı bildirilmiştir. Okulların ihtiyacı olan kitap ve risalelerin Matbaa-i Amire yani devlet basımevinde yapılarak okullara gönderileceği bildirilmiştir. Ayrıca

¹ Kanunnamenin üzerinde herhangi bir tarih kaydı yoktur. Bu sebeple tarihlendirilmesi hususunda farklı görüşler mevcuttur. Süheyl Ünver, Hüseyin Atay ve Fahri Unan, bu kanunnamenin Fatih devrine ait olma ihtimalinden bahsederler. Uzunçarşılı, kanunnameyi sebeplerini belirtmeden XVI. yüzyıl başlarına tarihlemektedir. Ahmet Akgündüz de eserinde bu kanunnamenin önemine dikkat çeker ve kanunnameyi, Kanuni dönemine özellikle de Ebussuud Efendi'nin Rumeli kadı askerliği dönemine tarihler. Yasemin Beyazıt, (2014), “XVI. Yüzyıl Osmanlı İlimiye Kanûnnâmeleri ve Medrese Eğitimi”, *Belleten*, C. LXXVIII, S. 283, s. 959.

² Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2008, 17 (1), s. 29.

³ M. Hızlı, a.g.m., s. 28.

⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi; Fon: MF.İBD 2-64, H.20.10.1289.

ne kadar kitap ve risale basıldığı be bunların basımı için yapılan masraflar belirtilerek bakanlığa bildirilmiştir.⁵

Bakanlığın karşıladığı kitapların ücretlerini öğrencilerin ödeyip ödemeyeceği ile ilgili bilgiler yer almamakla birlikte, bazı okullara gönderilen kitaplar için öğrencilerden ücret alınmayacağı belirtilmiştir. Örneğin Konya'da Çeltikçi Çiftliği Humayunun da bulunan okul öğrencilerinin kitap giderlerinin Hassa hazinesinden karşılanacağı belirtilmiştir.⁶ İkinci Meşrutiyet Döneminde okullarla ilgili ayrıntılı bir düzenleme yapılmış, ders programları ve izlenecek kitaplarla ilgili kararlar alınmıştır.⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında okul kitaplarının basılması konusunda yaşanan gelişmeler, okulların açıldığı her öğretim yılı başında meydana gelen tartışmalar, kitapların pahalılığı basında sık sık dile getirilmiştir. 1933 yılında çıkan Tek Kitap Kanunu yakınmaları bitirmediği gibi kitapevlerinin tepkileri, basılan kitapların içeriği, kalitesi ve pedagojik yönden yapılan eleştiriler ulusal basında haber değeri taşıyan ve her zaman işlenen bir konu olmuştur.

Ders kitapları ile ilgili 1928 ve 1929 yılında ülkedeki basımevleri ellerindeki eski basım kitapların ne olacağı kaygısıyla Harf Devrimi'nin olumsuz etkileri olacağı şeklinde tepkiler vermiştir. Daha önce okul kitapları basan basımevleri uğradıkları zararın telafisiyle ilgili taleplerde bulunmuşlardır. Aynı yıllarda haberlere yansıyan önemli bir sorun da kitapların zamanında basılabilmesi ve dağıtımının yapılabilmesi konusudur. Daha sonrasında ise hemen hemen her yıl ders kitaplarının pahalı olup olmadığı; halkın, özellikle öğrenci velilerinin ve öğretmenlerin görüşleri gazetelerin bazen birinci sayfalarda bazen iç sayfalarında yer almıştır.

1-Ders Kitapları Kavramına Genel Bakış

Okullar insanlık tarihi açısından uzun bir süredir çocukları hayata hazırlama, üretken yeni nesiller yetiştirme ayrıca bunların yanında bilgi ve beceriler kazandırarak toplumun kültürel değerlerini bir bütün olarak gelecek kuşaklara aktarma görevini üstlenmiş eğitim kurumlarıdır. Okullar; öğretim, öğretmen, öğrenci, müfredat, ders ve ders kitapları gibi bileşenleri kapsar.⁸

Eğitim sırasında okullarda çeşitli araç gereçlere gerek duyulduğundan ve bu araç gereçlerden olan ders kitapları, günümüzde eğitim-öğretim, bilgi üretim ve iletişim

⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi; Fon: MF.MKT, 36-74, H. 17.04.1293.

⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Fon: ML. EEM 195-71-3, R 07-07-1310.

⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Fon: MF. İBT 260-62, H.22.-01-1328; Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi; Fon: MF.İBT Fon: 381.53 Tarih: H. 18. 07.1330.

⁸ Mustafa Bayrakçı, "Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi", *Milli Eğitim Dergisi*, 2005, 165, s. 1-10.

teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmelere rağmen, öğrenme sürecinin vazgeçilmez araçlarıdır.⁹

Ders kitapları, sadece bilgi aktarmakla yetinmeyerek bir toplumun siyasal ve toplumsal normlarını da belleklere kazımaya çalıştıkları bir gerçektir.¹⁰ Özellikle diktatörlük ile yönetilen devletler, öğretmenleri ve öğrencileri ders kitapları yoluyla da kontrol ederek kendi anlayışlarının dışında öğrenci yetiştirilmesine izin vermek istemezler.¹¹

Ülkemizde ise okulların kontrolü Cumhuriyet döneminin başından beri, Milli Eğitim Bakanlığı eliyle en küçük birimine kadar bizzat bakanlığın denetiminde olmuştur. Müfredat programları ve bu programlara uygun olarak ders kitapları ya doğrudan bakanlık eliyle ya da bakanlığın denetimi veya onayı ile okullara gönderilmiştir.¹²

Günümüzde bilgi kaynaklarına erişimin kolaylaşması sonucunda okullarda tek bir ders kitabına bağlı alışılmış ders işlenmesi anlayışı da etkilemeye başladı. Bilgi kaynaklarına erişme kolaylığı, lise ve üniversite sınavlarına hazırlanma kaygısı gibi sebepler salt ders kitabı izleme alışkanlığının terk edilerek farklı kaynaklara yönelmeyi zorunlu kılmasına rağmen öğretimin her kademesinde bakanlık tarafından hazırlanan ders programlarına uygun olarak hazırlanmış ders kitapları izlenmek zorundadır. Dolayısıyla gerek Cumhuriyet dönemi öncesi gerekse Cumhuriyet döneminde öğrenci ve öğretmenlerin izlemesi gereken ders kitaplarının basım ve dağıtımından öğrencilere ulaştırılmasına kadar geçen süreç eğitim ve öğretim hazırlığının önemli aşamalarından birisi olmaya devam etmektedir.

2-Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Ders Kitapları

Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarında da okul kitaplarının hazırlanması ve basılıp dağıtılması konusunda zorluklar yaşanmıştır. Bu nedenle okullarında okutulacak kitapların denetimini elinde bulundurmuştur. Cumhuriyetin ilk on yılında (1923-1933), okullarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetkili kurullarından onay almayan hiçbir kitap, ders kitabı olarak okutulmamıştır.

Bakanlık, okul kitaplarının basılmasını serbest bırakmış, basılan kitaplardan birinin seçilip okutulmasını öğretmenin tercihi bırakmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminden beri benimsenen bu yöntem bazı sakıncalar doğurmuştur. Örneğin Bab-ı Âli'de sözü geçen birkaç kitapçı, okul kitapları dağıtımını tekellerine almışlar, diledikleri okul kitaplarını basmış ve

⁹ Erdal Arslan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları", *Eğitim ve Bilim*, 2010, 35 (158), s. 217.

¹⁰ E. Arslan, a.g.m., s. 216.

¹¹ Meral Balcı, Hasan Basri Pehlivan ve Yeşim Karadeniz, "Totaliter Bir Rejim Örneği: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti", *TUBAK-5. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, Balıkesir 2019, s. 249-252.

¹² Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisi*, Ocak Yayınları, Ankara 1994, s.102.

dağıtmışlardır. Şu ya da bu nedenle istemedikleri bir yapıtı basmamışlardır. Üstelik basacakları kitapları kendileri hazırlatmaya başlamışlar, kitabın bakanlığın denetiminden kolaylıkla geçebilmesi için de yazarının üst düzey bir bakanlık bürokratu olmasına özen göstermişler, ya da herhangi bir yazara yazdırılan kitabın üzerine, bir yetkilinin adını koymuşlardır.¹³ Bu sakıncalı durum 1933 yılında yapılan düzenleme ile engellenmeye çalışılmıştır. Hazırlanan talimatnamede “Vekâlet müsteşarı, talim ve terbiye reisi ve azaları ile teftiş umum müdürü ve heyeti reisi memuriyetlerini muhafaza etlikçe müsabakasına kitap yazarak giremezler.” ibaresi yer almıştır.¹⁴

Geçmişten günümüze kadar hükümet programlarında ders kitapları konusu yer almaya devam etmiştir. Ders kitaplarının yenilenmesi, ticari istismarlara son verilmesi, derslerde ortak kitabın izlenmesi, günün ihtiyaçlarına göre güncellenmesi ücretsiz olarak öğrencilere dağıtılması gibi konular yer almıştır. Hatta 12 Mart 1971 Askerî Muhtıradan sonra kurulan kısa süreli Nihat Erim Hükümetinde (26 Mart 1971- 11Aralık 1971) bile Hükümet programında kitap konusuna yer verildiğini görüyoruz.¹⁵ Okul kitapları ile ilgili basım ve dağıtım konusunda ortaya çıkan güçlükleri devlet Eğitim Bakanlığının bünyesinde kurduğu komisyonlar aracılığıyla denetleyerek aşmaya çalışmıştır. 1926 yılından itibaren ise bazı okul kitaplarını yazarlarından yayınlamak için satın alarak basım ve dağıtımını bakanlığın kendisi yapmaya başladı. Uygulama ile kitapların daha nitelikli, fiyatının ise daha ucuza geldiği görülmüştür.1933 yılından itibaren Tarih ve yurttaşlık bilgisi gibi ders kitaplarının basım ve dağıtım işini Millî Eğitim Bakanlığı bizzat üstlenmiştir.¹⁶ Sonuçta özellikle okul kitaplarına erişmekte zorluk yaşayan öğrenciler için son derece yararlı olmuştur.¹⁷ Ders kitapları ile ilgili başka nedenlerle de tartışmaların günümüze kadar sürdüğü bir gerçektir.¹⁸ Günümüzde ise halen 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitapları ilköğretim öğrencilerine ücretsiz olarak dağıtılmaya başlanmış, sonrasında bu uygulama ortaöğretim öğrencilerini de kapsamıştır.¹⁹

¹³ Bekir Özgen, “Türkiye’de Ders Kitapları Sorunu ve Çözüm Yolları”, *Eğitim ve Bilim*” 1993, 87, s. 49.

¹⁴ “Mektep Kitapları Maarif Vekâleti Tarafından Hazırlanan Kanun ve Talimatname”, *Milliyet*, 23 Mart 1933, s.1-4.

¹⁵ M. Bayrakçı, a.g.m., s. 1-10.

¹⁶ B. Özgen, a.g.m., s. 50.

¹⁷ Melike Faiz ve Emine Karasu Avcı, “4.ve 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 2018, 2 (1), s. 3.

¹⁸ B. Özgen, a.g.m., s. 48.

¹⁹ M. Bayrakçı, a.g.m., s. 1-10.

3-Harf İnkılâbından Sonra Okul Kitapları Konusunun Basına Yansımaları

Çoğunluğu İstanbul'da bulunan yayınevi ve kitapçılar harf devriminden hemen sonra Osmanlıca basılmış okul kitaplarının ellerinde kalacağı veya ekonomik kayba uğrayacakları endişesini taşımışlardır. Özellikle bazı yayınevleri sadece okul kitapları bastığından, bu kitapların müşterisi ve satışları belli olduğu için kitapçılığın en canlı çeşidiydi. 1928 senesi Ağustos ayında yazı değişikliği netleşmiş olsa da Osmanlıca ders kitapları haziran, temmuz ayında basılmış oluyordu. Bu yüzden Kasım ayında kanunlaşan değişiklikle, belirtilen aylarda Osmanlıca olarak basılan kitaplar ellerinde kaldı. Hatta 1929 yılında gazete ve dergilerin tirajı düşmüş, birçok gazete ve dergi kapanmış, kitap basımı yavaşlamıştı. Bu duruma hazırlıksız yakalanan matbaalar, yeni dizgi harfi, yani hurufat sağlama ve maddî konularda büyük sıkıntıya düşmüşlerdi.²⁰ Kanun çıktıktan sonra matbaalar zorluklar yaşadıklarını, ellerinde yazarlarına telifi ödenmiş basılı kitaplar olduğunu ifade ediyorlardı.²¹ Öte yandan basım evrelerindeki makinelerin harf kalıplarının yenilenmesi ve makinelerin buna göre düzenlenmesi gerektiğinden, yeni harflere hâkim olacak dizgicilere ihtiyaç vardı. Tüm bunlar belli bir maddi yükü beraberinde getiriyor deniyordu. Yayınevleri eleman yetiştirme sorunuyla karşılaştıklarından²² gazetelerin ilk sayfalarında haber başlıklarında bile yazım hatalarına rastlanmaktaydı.

Okul kitaplarının basımı için öngörülen sürede tüm hazırlıkların tamamlanması kolay gözüküyordu. Bu sebeple kitapçılar hükümet ile ortak bir noktada anlaşmak için hareket etmeye başladılar.²³ Kitapçılar Cemiyeti Başkanı Sudi Bey ve Muallim Ahmet Halit Beyler kitapçılar adına bazı görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya giderek, Maarif Vekâleti ile temasa geçip kitapçıların sıkıntılarını dile getirdiler. Maarif Vekâleti kitapçılara her hususta yardım etmek istediğini bildirdi. Kitapçıların bir şirket halinde birleşip resmi ve ticari bir oluşum haline gelmeleri halinde bu şirkete devlet matbaasından kredi açılacak, devlet matbaası satış şubelerinin idaresini bu şirkete devredecek, ayrıca kitapçılar şirketine nakit yardımında bulunma imkânı da arayacaktır²⁴ denildi. Daha sonra hükümet maddi yardım yapamamışsa da bazı kitaplar konusunda anlaşma sağlanmış ve bankaların kitapçılara kredi vermesi için aracı

²⁰Buket Candan, ‘‘Türkiye’ de Cumhuriyet Dönemi’nde Yayıncılık ve Kütüphanecilik Etkileşimi’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 82.

²¹ Niyazi Çiçek ve Nurhan Kabakulak, ‘‘Türkiye’de Harf Devrimi’nin Ardından Tek Kitap Kanunu ve Ticari Oluşumlar’’ *Tarih Dergisi*, S.70 (2019/2), İstanbul 2019, s. 90.

²² B. Candan, a.g.m., s. 82.

²³ Sezer Maralli, ‘‘Harf İnkılâbının Uygulanması ve Birtakım Etkileri’’ (Vol. 2, pp. 112–131). Vol. 2, pp.. 112–131. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2019, s. 123-124.

²⁴ ‘‘Kitapçılar Ankara’dan Döndüler’’ *Vakit*, 3 Nisan 1929, s. 1.

da olmuştu.²⁵ Bunun sonucunda Suhulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi, İbrahim Hilmi ve Resimli Ay matbaası şirketine 1929 yılı temmuz ayı içinde Emlak Bankası, İş Bankası ve Ziraat Bankası tarafından 75.000 Lira kredi açılmasına karar verildi. Okul kitabı basan kitapçılardan Suhulet, Tefeyyüz, Kanaat, İbrahim Hilmi, Şark ve Maarif kütüphanelerinin zararının yarım milyon lira civarında olduğu söyleniyordu.²⁶

Harf Devriminin yapıldığı günlerde kitapçıların ellerinde yarım milyon liralık kitap bulunduğu, bu kitapların yarısını muhtelif eserlerin, yarısını da mektep kitaplarının oluşturduğu belirtiliyordu. Bazı çevrelerde iki yüz elli bin lira değerinde okul kitabının bir anda on bin liralık hurda kâğıda dönüştüğü iddia ediliyordu.²⁷

1929 yılının Kasım ayında gazetelerde Maarif Vekâleti'nin açıklamalarına göre ilk ve ortaokullara devam eden öğrencilerin kitapları tedarik edilmişti. Ancak liselerin ikinci devresi sınıflarının henüz kitapları basılamamıştı. Bu itibarla ikinci devreye devam eden öğrenciler yeni kitaplar bastırılincaya kadar derslerini öğretmenin ders anlatımını not etmek sureti ile takip edecekleri²⁸ bilgisi verilmekteydi. Oysa 1929 Ocak ayında “Ankara’da, Tedrisat Kitap Heyeti ve Talim ve Terbiye Heyeti azalarının çalışmaları ile liselerde okutulacak kitapların hangi esasa göre tanzim edileceğini kararlaştırmıştı. Ankara’daki kitap komisyonunun mesaisini de bitirmek üzere olduğu bilgisi veriliyordu. Pek yakında, düzenleme ve iyileştirmeleri yapılan bu kitaplar, devlet matbaasına gönderileceği.” haberleri çıkmıştı. Bu 10 aylık sürede lise kitapları yetiştirilememiş olan öğrencilerin derste not tutmaları ve buradan çalışmaları önerilmişti. 1928-1929 eğitim öğretim yılında yani Harf devriminin ilk eğitim yılında henüz mevcutta yeni harfli ders kitabı olmadığından, evvelce müfredat programına kabul edilen ders kitaplarının yazarları, alelacele Ankara’ya çağrıldı. Öğrencilerin büsbütün kitapsız kalmaması için evvelce Osmanlıca yazılan kitaplar, yeni harflerle ve birkaç format şeklinde yani fasikül olarak özet haline getirildi. Sonradan yapılan planlamaya göre sene sonu sınavları bittikten sonra okul kitaplarının yazarları kitaplarını yeniden yazarak bastırmaları istendi. Ancak kitaplarda kullanılan eski terimler yerine yeni tespit edilen terimler kullanılarak ve yazım dili yeni harflere göre düzenlenerek sadeleştirilmesi istendi.²⁹ 1928-1929 ders yılı başından itibaren tarih, coğrafya ve hayat bilgisi gibi birtakım dersler istisna olmak üzere, ilk ve ortaokul öğrencilerinin derslerini yeni harflerle basılmış kitaplardan takip etmeleri istendi. Buradan anlaşıldığı gibi Harf Devrimi sonrasında ders kitaplarının kapsamlı bir şekilde hazırlanması ancak 1929-1930 eğitim ve öğretim yılında

²⁵ S. Maralli, a.g.m., s. 125.

²⁶ “Zarar Gören Kitapçılara Kredi Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1929, s. 2.

²⁷ N. Çiçek ve N. Kabakulak, a.g.m., s. 128.

²⁸ “Mektep Kitapları İlk ve Orta Mektep Kitapları Basıldı”, *Akşam*, 16 Kasım 1929, s. 3.

²⁹ “Bu Sene Bütün Kitaplar Yeniden Tabedilecek”, *Akşam*, 17 Haziran 1929, s. 3.

gerçekleştirilebilmişti. Ders kitapları ile ilgili olarak her ne kadar “1928-1929 ders yılı başından itibaren tarih, coğrafya ve hayat bilgisi gibi birtakım dersler istisna olmak üzere, tüm öğrenciler derslerini yeni harflerle basılmış kitaplardan takip etmişlerdir”³⁰ denilmesine rağmen basına yansıyan haberlerde istenilen amaca ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

4-Okul Kitaplarının Pahalı Olduğuna İlişkin İddialar

Okul kitaplarının fiyatı ile ilgili de 1928-1929 eğitim ve öğretim yılından itibaren basında haberlere rastlanmaktadır. 1929 yılının Eylül ve Ekim ayında çıkan haberlerde ilkökul kitaplarına fiyat koymak üzere toplanan komisyonun vazifesini bitirdiğini, belirlenen fiyatlardan okul kitabı basan kitapçıların memnun kalmadığı, kendileri için büyük zararlar doğuracağı söyleniyordu.

Kitapçılar kendi aralarında toplanarak komisyonun tespit ettiği fiyatlar üzerinde müzakerelerde bulunup Maarif Vekâleti’ne bir telgraf çekerek, komisyonun yanlış hesaplardan ilham aldığı, tespit edilen fiyatların kendileri için önemli zararlara sebep olacağı ve bu işin esaslı bir araştırma ile yeniden karar altına alınması istiyorlardı.

Aslında kitapçıların aldıkları kararı Bakanlığa iletmelerinin başka sebepleri vardı. Okul kitapları basan yayımcılar bir sene önce basılıp ellerinde kalan ve Bakanlık tarafından listeye kabul edilen kitapları erkenden Ankara’daki bayilere göndererek, satışa sunmuşlardı. Okul kitaplarının fiyatları hakkında Bakanlık ile aralarında ihtilâf ortaya çıkınca, önceki senenin fiyatlarıyla satışa çıkarılmış olan kitapların okul kitapları listesinden çıkarılması istenmişti. Onlara göre komisyonun bu isteği, hem yayıncıları, hem de okul kitabı yazan yazarlar haksız yere cezalandırmaktı. Zira çoğunlukla yayıncılar ve yazarlar arasındaki mukaveleler kitapların listede bulunduğu ve okullarda okutulduğu süre esasına göre geçerliydi. Kitaplar listeden çıkarılınca yayımcılar yazarlara artık telif hakkı vermeyeceklerdi.³¹ Fiyat konusu ile ilgili basında sonraki senelerde de haberler çıkmaya devam etti. *Son posta* gazetesinde yapılan habere göre yeni basılan ilkökul kitaplarının önceki senelerde basılan kitaplara göre daha pahalı olduğu hakkında şikâyetler olduğu yazıyordu. Üstelik fiyat farkının çok fazla tuttuğunu, bu farkın bir önceki sene basılan kitapların yazısının büyük harflerle yapıldığını, oysa sonraki sene basılanların küçük harflerle daha az sayfalar ile basıldığından böylesine bir farkın oluştuğu iddia ediliyordu. Elli bin lira gibi bir miktar dönemin ekonomik koşullarına göre hiçte az değildi. Fiyat konusunda kitapların renkli renksiz diye ayrılmasına da eleştiri getirilerek, bazı

³⁰ N. Çiçek ve N. Kabakulak, a.g.m., s. 130.

³¹ “Kitaplar Listeden Çıkarılmaz Tabiler Hukukçularla Temas Ediyorlar”, *Vakit*, 2 Ekim 1929, s. 2.

kitapçıların bir kitaba sadece bir veya birkaç renkli resim ekleyerek bu kitapları pahalı sattığı öne sürülmüştür. Konu ile ilgili olarak bakanlığın müdahalesi istenmiştir.³²

Vakit gazetesi de 1932 yılında aynı konuda kitap isimlerini vererek Maarif Vekâleti'nin belirlediği fiyatın yayıncıların belirlediği fiyatlardan daha pahalı olduğu yazıyordu. Saadeddin Nüzhet Bey'in Edebiyat Tarihi adlı kitabının fiyatını yayınevi 250 kuruş olarak belirlemiş ve satışa çıkarmıştı. Aynı kitap, devlet matbaasında yeniden basıldıktan sonra iki yüz doksan kuruşa satışa sunulmuştu. Yayınevlerinde basılarak daha ucuza satılan başka kitapların da Talim Terbiye Komisyonu'nun onayından sonra Devlet Matbaasında basılarak daha pahalıya satıldığı öne sürülmüştü.

Çıkan haberlerden sonra Devlet Matbaası Müdürü Hamdi Emin Bey, kitap fiyatlarının basım aşamasındaki masraflar komisyon tarafından tespit edilerek belirlendiğini açıklamıştır. Komisyon tarafından değerlendirilen kitapların daha önceki fiyatına bakılmadığını, yine de farklılığın inceleneceğini bildirdi.

Fiyat konusundaki anlaşmazlıklar gerek bakanlığın ilgili kurumları gerekse yayınevi sahipleri arasında gazete haberlerine konu olamaya devam etti. Örneğin *Vakit* gazetesi Edebiyatı Tarihi kitabının yayıncısı Suhulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi Beyin görüşlerine şöyle aktarıyordu:

-Bu kitabın kabı, kitabın tabı tamam ile bitmeden basılmıştır. Tahminimize göre, bu fiyat, kâfi gelecekti. Hâlbuki bütün formalar basılınca, kitap, tahmin ettiğimizden büyük oldu. Fiyatı daha fazla olması lâzım geldi. Bu itibarla kitaba, bareme göre 290 kuruş fiyat konulmuştur. Listeye kabında yazılı fiyattan yüksek fiyatla geçmesi, bundan dolayıdır.

... Ben, kendi hesabıma Devlet matbaasına bir istida ile müracaat etmiştim ve bastığım bu kabilden birkaç kitabın fiyatları beşer, sekizer kuruş indirilmişti. Başka kütüphanelerin çoktur. Yüzde doksan sekiz nispetinde denilebilir. Bana kalırsa, bu vaziyetin ıslahı için yapılacak tek çare, kütüphanelere mekteplerce sipariş edilmiş olan kitap bedelleri tevdiatının bir müddet için tehiri ve bir komisyon teşkil edilerek, vaziyetin baştanbaşa ve esaslı surette tetkiki ile fiyatlarının yeniden tespitidir".³³

1932'de bir komisyon oluşturularak yayıncıların görüşlerinin alınmasına karar verildi. Kurulan komisyon hakkında Maarif Vekili Reşit Galip Bey, *Vakit* gazetesine yaptığı açıklamada okul kitaplarının fiyatlarının yeniden gözden geçirileceğini, fiyatların mümkün

³² "İlk Mektep Kitapları Çok Pahalı Satılıyor", *Son Posta*, 13 Ekim 1931, s. 1.

³³ "Mektep Kitaplarına Neden Fazla Fiyat Konuluyor", *Vakit*, 22 Kasım 1932, s. 3.

olduğunca ucuza mal edileceğini, hem velilerin hem de yayıncıların mağdur olmasının önüne geçileceğini belirtti.³⁴

Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in başkanlığında 30 Kasım 1932 Devlet Matbaası Müdürü Hamdi Emin Bey, Pertevniyal Lisesi Tarih Öğretmeni Emin Atı Bey ve Pertevniyal Lisesi Edebiyat Öğretmeni Süleyman Şevket Bey'den oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyonca okul kitaplarının baskı adetleri, kâğıt kalitesi, tertibi, baskı ücretleri, telif hakları ve diğer masrafları araştırılarak tespit edilmiştir. Komisyon okul kitabı yazmakta olan belli başlı yazarları da davet edip görüşlerini aldı.³⁵ Ayrıca Maarif Vekâleti tarafından bütün kitapçılardan çıkardıkları okul kitaplarına ait birer örnek istenerek, 29 Kasım 1932 tarihinde posta ile Vekâlete gönderildi.³⁶ Maarif Müsteşarı Salih Zeki Bey İstanbul'da Darülfünunun ıslahı hakkında bir rapor hazırladığı sırada, okul kitapları meselesi hakkında da basına bilgi verdi. Okul kitaplarının pahalılığı sorununu Bakanlığın ele aldığını, konu hakkında komisyonun bir rapor hazırladığını basında çıkan farklı haberlerin doğru olmadığını açıkladı.³⁷ Kitapçıların bir kısmı da okul kitapları fiyatının yüzde elli indirilebileceğini ve bu şekilde de gerek kitapçının gerekse diğer bayilerin eksiksiz kazanabileceklerini söylediler.

Komisyonca alfabe meselesine geçilmiş keza bunda da Naci Bey'in sorusu üzerine bir kısım kitapçılar satılan alfabe kitaplarının 120.000 adet olduğunu söyledi. Naci Bey istatistiklerin 243.000 ilkokul öğrencisi gösterdiğini, bununla birlikte alfabe kitaplarının 120.000 değil tam olarak 243.000 adet satılması gerektiğini belirtiyordu. Hatta ona göre bu rakamın azalmayıp çoğalması lazımdı. Çünkü senede iki üç defa alfabe alan veliler vardı. Alfabe kitaplarının kaç mal olabileceği sorusuna Naci Bey, kitapların 5 kuruşa satılabileceğini, bu takdirde gene iyi bir kazanç bırakmış olacağını ve alfabe kitaplarının renkli ve parlak kâğıt üzerine basılmasının bu iktisadi buhran esnasında lüzumsuz bir külfet ve lüks olacağını belirtirken, okul kitapları fiyatlarının yüzde elli indirilebileceğini söyledi.³⁸

Gazetelerde çıkan bütün haberler okul kitaplarının öğrenci velilerinin pek büyük zorlukla alabileceği kadar pahalı olduğu konusunda kitap ismi ve fiyatı ile ilgili örnekler veriyordu. Yedinci sınıfın coğrafya kitabı 125 kuruş, dokuzuncu sınıfın coğrafya kitabı 200 kuruş, dokuzuncu sınıfın kimya kitabı 120 kuruş, edebiyat tarihi kitabı 290 kuruştü.

³⁴ "Mektep Kitapları Meselesi", *Vakit*, 25 Kasım 1932, s. 9.

³⁵ "Mektep Kitapları İçin Komisyon", *Vakit*, 1 Aralık 1932, s. 1.

³⁶ "Mektep Kitapları", *Vakit*, 30 Kasım 1932, s. 1.

³⁷ "Mektep Kitapları Komisyonun Tetkikatı Müspet Netice Veriyor", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1932, s. 2.

³⁸ "Kitapçılar Mektep Kitaplarının Pahalı Olduğunu Söylediler", *Vakit*, 7 Aralık 1932, s. 5.

Akşam gazetesi, Suhulet kütüphanesi sahibi Semih Lütfi Bey'in konu hakkında görüşlerine yer veriyordu. Semih Lütfü Bey, Bakanlığın fiyat tespit komisyonunun belirlediği baremin eski olduğunu, üstelik ucuz fiyattan satılan kitapların üç yıl önce basıldığını, üstelik günün şartlarında da kitapların halen pahalı satıldığını söylüyordu.³⁹

Semih Lütfü Bey gibi Cemal Azmi Matbaası ve Millet Kütüphanesi sahiplerinden Cemal Azmi Bey de *Vakit* gazetesine yazdığı mektupla kitapçıların zarar etmediğini aksine büyük kazançlar elde ettiğini iddia ediyordu. Verdiği örneklerde, eski harfle basılmış yirmi kuruş değerinde olan kitapların Harf Devriminden sonra elli, altmış bazen yüz kuruşa satıldığını söylüyordu. Harf Devrimi'nden sonra bazı yayınevlerinin yüz binlerce lira para kazandığını, devletten para koparmak için maksatlı yaygara çıkardıklarını iddia ediyordu. İlgili kitaplarından örnekler vererek, dört-beş kuruşa mal olan bir alfabe kitabının yirmi beş kuruşa satıldığını, Otuz bin lira maliyeti olan yedi yüz elli bin kitaptan yüz elli yedi bin lira fazla para alındığını iddia ediyordu.⁴⁰

Ulus gazetesinde yer alan habere göre, Ankara Caddesi kitapçılarının şirket harici ve şirket dâhili diye ikiye ayrıldıkları ve aralarında birçok ihtilaf yaşandığı belirtilerek 1932 eğitim öğretim yılının başında 200.000 liralık bir vurgun yapılmıştı. Haberde bildirildiğine göre burada yanlış olan uygulama 3 yıl önce belirlenen fiyat bareminin aynen geçerli olmasıydı. Oysa üç senede matbaa ve kâğıt fiyatları %30 ucuzlamıştı. Ayrıca kitap formaları azalmış dolayısıyla sayfa sayısı düşmüştü. Kitap piyasasında yıllık satış hacmi 400.000 lira olduğuna göre yüzde elli indirim yapılması gereken kitaplar fahiş fiyatla satılmıştır⁴¹ denilmekteydi. Okul kitaplarının maliyeti, satışı ile ilgili tartışmalar, gazetelere yansımaya devam ediyordu. Okul kitaplarının tamamen devlet tarafından bastırılması hakkındaki soruya Resimli Ay matbaası müdürü Vecdi Bey devletin bastıracağı kitaplarla, özel teşebbüsün bastıracağı kitapların fiyatının karşılaştırılmasının daha doğru olacağını söylüyordu. Kendi izlenimlerine göre arada fark yoktu. Kitap fiyatlarını ilgili komisyonun belli ölçülere göre belirleyeceğinden fiyat farkının oluşmayacağını belirtiyordu.⁴² Aynı konuda Ahmet Halit Bey ise yayınevlerinin aynı konuda kitaplar basmasının okuyucuya bir tercih hakkı tanıyacağını, daha iyi olanların daha çok satacağını, ortaya çıkacak rekabetin velilere yararlı olacağını savunuyordu.

³⁹ “Kitaplar Neden Pahalıdır”, *Akşam*, 26 Kasım 1932, s. 1-2.

⁴⁰ “Kitapçılar Kazanamadılar mı? Mektep Kitapları Pahalı Değil mi?”, *Vakit*, 1 Aralık 1932, s. 3.

⁴¹ “Mektep Kitapları Bu Sene Talebeye Çok mu Pahalı Satıldı?”, *Ulus*, 25 Kasım 1932, s. 2.

⁴² “Mektep Kitapları Anketimiz Mektep Kitaplarını Hükümetin Bastırması Bu Mesele ve Ucuzluk Hakkında Kitapçılar Nokta-i Nazarlarını Anlatıyorlar?”, *Vakit*, 25 Kasım 1932, s. 7.

“Mektep kitaplarının tarafsız bir heyet tarafından incelenerek seçilmesi ve yazarına mükâfat verilerek bu kitapların hükümete mal edilmesinin bugünkü şekle göre daha yararlı olup olmayacağı” şeklindeki soruya Ahmet Halit Bey, yayınevlerinin aynı konuda okul kitapları basabileceğini, tercih edilenlerin daha çok satacağını, bir anlamda aralarındaki rekabetin normal olduğu görüşünü savunuyordu. Fakat kitap basımı ile ilgili içinde yaşanan durumun yayınevleri açısından sağlıklı olmadığını, yayınevlerinin belirlediği fiyatlar üzerinden indirimler yapıldığını, okuyucuya ulaşmaya kadar kitapların el değiştirmesinin yayınevlerinin zararına olduğunu, üstelik nakit para yerine bono senetleriyle satışın gerçekleştiğini bu durumun yayınevlerinin zararına olduğuna dikkati çekiyordu. Mevcut uygulamalarla kitap fiyatlarının ucuzlamayacağı görüşündeydi.⁴³ Devletin kitap basmasını doğru bulmuyordu. Komisyonun okutulacak kitapları tespit ederek ilkokullarda okutulan kitaplar için beş yıl, ortaokul ve lise kitapları için üç yıllık bir basım yapılmasını, bu süre zarfında okullarda başka kitap okutulmamasını istiyordu.

Akşam gazetesinin yine birinci sayfadan verdiği başka bir haberde ise adı verilmeyen iki kitapçının görüşlerine yer veriliyordu. *Akşam* gazetesi konu hakkında kitapçıların görüşünü aktarıyordu. Bütün okul kitaplarından indirim yapmak mümkündür. İlk aşamada ilkokul kitaplarında yüzde otuz oranında indirim yapılabilir. Kitap pahalılığı hakkında uzun uzadıya meşgul olmaya, münakaşa etmeye de lüzum yoktu. Maarif Vekâleti bir komisyon kurar, fiyatları araştırıp inceler, ilk mektep kitaplarında %30 diğerlerinde de bu nispette bir tenzilat yapardı. İkinci bir barem tanzim eder ve ilgililere bildirir. Bu yüzden halk, ilk mektep kitaplarına 120 bin lira noksan para verir. Fazla kitap parası da çocuk velilerine iade edilir. Kitaplarda başka şekilde de tenzilat yapmak mümkündür. O gün piyasadaki kitaplara üç sene evvel fiyat takdir edilmişti. Okul kitaplarını ucuza mal etmek için, diğer bir kitapçı, birkaç seneden beri okul kitapları, ciltli, lüks ve hacimleri büyük olarak satılıyor, bu şartlar altında kitabın maliyet fiyatı da artıyordu. Bir coğrafya kitabını örnek vererek, büyüklüğünün bir sözlük kadar olduğunu, yirmi, yirmi beş formayı kapladığını, normal olarak bu kadar kalın bir kitabın ancak 250 kuruşa satılabileceğini iddia ediyordu. Kitap yazarlar, fazla ücret almak için, en aşağı yirmi, yirmi beş formalık büyük kitaplar yazmayı düşünüyorlardı.

⁴³ “Kitapçılara Göre Mektep Kitaplarını Ucuzlatmak Kabil mi?”, *Vakit*, 26 Kasım 1932, s. 4.

*İhtikar: Vurgunculuk

Esasen büyük kitaplar öğretmenleri de zor durumda bırakacağını, küçük kitabın öğretmene daha serbestlik kazandıracağını, ucuz, küçük kitaplar basılarak her seviyede öğrencinin kitap alabilmesinin temin edilmesini öneriyordu.⁴⁴

Nihayet basında sıkça işlenen pahalılık konusu amacına ulaşmış, 1933 yılının Nisan ayında kitapların fiyatı indirilmiştir. Maarif Vekâleti yayımcılar tarafından bastırılan okul kitaplarının fiyatlarını düzenleyerek alfabelerin fiyatlarından yüzde otuz, ilkokul kitaplarında yüzde yirmi, ortaokul ve lise kitaplarında yüzde on indirilmesi konusunda tebligat yapılmıştır.⁴⁵

5-Tek Kitap Kanunu Hakkında Basında Çıkan Haber ve Görüşler

Okul kitaplarının basım ve dağıtımını konusunda yayın evleri ve özel matbaaların kontrol altında tutulması, Maarif Vekâlet'inin ilk önceliği olsa da tüm çabalara rağmen sorunlar devam etmiştir. Basında çıkan haberlerden anlaşılacağı üzere kitapların baskılarındaki kalitesizlik, para kazanma düşüncesi ile kitapların sayfa sayılarının abartılı şekilde çoğaltılması, matbaacıların kendi aralarında bile fikir ayrılıkları yaşaması ve her sene başında kitapları okullara zamanında ulaştıramamaktan kaynaklanan gecikmeler, çeşitli şikâyetlere sebep olmuştur.⁴⁶

Dönemin hükümeti bu konuda zaten yeni arayışlar içindeydi, parti içerisinde görüşmeler yapılarak çözüm yolları aranıyordu. 1932 yılının Aralık ayında bir araya gelen parti grubunun görüştüğü konular arasında okul kitapları meselesi de vardı. Grupta yapılan görüşmeler sonucu alınan kararlardan biri okul kitaplarının devlet tarafından basılmasının hükümete teklif edilmesiydi. Konu, Meclis'te görüşmeye açıldı. Görüşme ve öneriler sonrasında konunun bir kanun teklifi haline getirilmesine karar verildi. “Tek Kitap Kanunu” adıyla bilinen 2259 sayılı “Maarif Vekilliğine Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması ile Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun”, 3 Haziran 1933 tarihinde Meclis'te kabul edildi. Kanun'da geçen hükümlere göre ülkede ilk ve orta dereceli okulların kitaplarının basımı ve dağıtımını Maarif Vekâleti üzerinden özel müteşebbislere bırakılıyordu.⁴⁷

Vakit Gazetesinde “Sohbetler” adlı köşesinde Selami İzzet, kanunun gerekliliği hakkında görüşlerinde mevcut kitapların ülkenin kültür ve terbiye sistemine cevap verip vermediğinin sorgulanmasını istiyordu. Bu soruya olumlu cevap verenin olmayacağını, oysa kitapların ülkenin terbiye sistemine cevap vermesini, devletin okul kitaplarını sıkı bir denetimden geçirmesini istiyordu. Eğer Bakanlık telif hakkını üzerine alırsa, kitap yazmayı

⁴⁴ Mektep Kitapları Daha Ucuza Satılamaz mı?, *Akşam*, 27 Kasım 1932, s. 1-2.

⁴⁵ “Mektep Kitapları Fiyatları İndirilmiştir”, *Vakit*, 28 Nisan 1933, s. 1.

⁴⁶ “Mektep Kitapları Pahalıdır, Ucuzlatılabilir”, *Vakit*, 26 Kasım 1932, s. 1.

⁴⁷ N. Çiçek ve N. Kabakulak, a.g.m., s. 98-99.

isteyen nitelikli kişilerin çoğalacağını, ayrıca birkaç yayınevinin tekelinde olan telif işinin yazarlara daha çok katkı sağlayacağını ifade ediyordu.⁴⁸

Tek kitap kararını destekleyen bir başka köşe yazarı Burhan Cahit Milliyet gazetesinde Milli Eğitim Bakanı'ni övdükten sonra tek kitap konusunu savunarak, ülkenin medrese anlayışından bugünkü okul anlayışına geçişin köklü bir inkılâp olduğunu belirtiyordu. Bu köklü geçişte kitapçılığı tekel altına almak isteyenlerin görüşüne göre hareket edilemeyeceğini, okul kitaplarının Türk İnkılâbının temel taşı olduğuna dikkati çekiyordu. Ayrıca kitap hazırlanmasında kullanılan dilin önemini vurgulayarak dil öz Türkçenin kullanılması gerektiğini, okul kitaplarının milli savunma işleri kadar önemli olduğunu bu nedenle dikkat edilmesini söylüyordu.⁴⁹

Vakit gazetesinden Hıfzırahman Raşit de tek kitap konusunu destekleyerek devletin okul kitapları ile yakından ilgilenmesinin önemli olduğunu, kitapların inkılâbın heyecanını çocuklara hissettirmesi ve inandırması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca kitapların ucuz olmasının ulaşılabilir olması anlamına geldiğine dikkati çekiyordu.⁵⁰ 1933 yılı Mart ayının sonlarına doğru basında Tek Kitap Kanunu çalışmaları ile ilgili haberler yer almaya devam etmiştir.

Milliyet Gazetesi 1933-1934 ders yılı için Maarif Vekâletince bastırılacak okul kitapları ve Tek Kitap Kanunu'nu okuyucularına ayrıntılı bir şekilde duyurdu.

Habere göre Bakanlığın bastıracağı kitaplar şu şekildedir: İlkokullar: 1.sınıf için Kıraat, 4.sınıf için Tarih, 4. sınıf için Yurt Bilgisi. Köy mektepleri 3. sınıfları için Yurt Bilgisi, Tarih, Coğrafya. Ortaokullar: 1. sınıf için Fen Bilgisi, 2.sınıf için, Fen Bilgisi, 3. sınıf için Fen Bilgisi, 1. sınıf için Riyaziye, 2. sınıf için Riyaziye 3.sınıf için Riyaziye. 3. sınıf için Biyoloji, 3. sınıf için Biyoloji, 1.sınıf için Tarih, 2.sınıf için Tarih, 3. sınıf için Tarih, 1. sınıf için Yurt Bilgisi, 2. sınıf için Yurt bilgisi. 3. sınıf için Yurt Bilgisi.

⁴⁸ "Tek Kitap Faydalıdır", *Vakit*, 19 Nisan 1933, s. 3

⁴⁹ "Genç ve kuvvetli Maarif Vekili Reşit Galip Bey inkılâp maarifinin beklediği radikal işleri daima ileri hareketle başarıyor. Mektep kitapları meselesi bu işlerden biridir. Medreseden bugünkü mektebe geçmiş bir inkılâp nesline maarif programı ancak böyle kökten ve temelden hareketlerle meydana çıkarılır. Reşit Galip Bey Türk kafasının susadığı ihtiyaçları kavramış bir inkılâpçımızdır.", "Kitap ve İnkılâp", *Milliyet*, 4 Nisan 1933, s. 3.

⁵⁰ "Güçlülükle kazanan halk, bilhassa köylü babalar, çocuklarının kitabını almakta büyük sıkıntılara düşmüşlerdir. Bütün bu haller, devletin mektep kitabı işine müdahale etmesine ve onu üzerine almasına hak verdirecek sebeplerdir. Tahsili kolaylaştırmak ve yoluna koymak isteyen ve bu uğurda halk mektebi çocuklarına ucuz ve bize kalırsa parasız kitap temin edebilecek olan halkçı bir devletin, bu vaziyet karşısında gözlerini yumması beklenemezdi. Maarif vekâletinin mektep kitaplarının basılması işinde gösterdiği hassasiyet ve ciddiyet, vazife şuurunun ve mesuliyetinin yüksek bir misalidir.", "Devlet Gözü ile İlk Mektep Kitapları", *Vakit*, 15 Nisan 1933, s. 4.

Liseler: Kitap vaziyetinde değişiklik yoktur. Yukarıda sayılan derslere ait kitaplardan başka geçen yıl listesine dâhil bütün kitaplar yalnız bu yıl için okutulacaktır. Yeniden kitap kabul edilmeyecektir.

Milli Eğitim Bakanlığı okul kitaplarına ait bir talimatname hazırladı. Bu talimatnameye göre ilk ve orta öğretim okulları için tek kitap esası kabul edildi. Tek kitap, bir sınıfın bir ders için esas olacak kitabın bütün Türk okullarında aynı olması demektir.

Tek kitaplar her ders için ayrıca kitaplar kullanılmasına engel değildir. Öğrenciler, çeşitli ders konuları hakkındaki bilgileri okullardaki sınıf kütüphanelerindeki yardımcı kitapları ile takviye edeceklerdir. Her kitap üç yıllık bir devre için kabul olunacaktır. Herhangi bir ders için lâzım olan kitabı, Eğitim Bakanlığı ya doğrudan doğruya bir uzmana veya uzman heyete Bakanlık adına yazdıracak veya bu kitabın telifi için öğretmenler ve uzmanlar arasında yarışma açacaktır. Yarışmaya katılmak için müsabaka müddetinin sonucunda üç ay öncesine kadar bir dilekçe ile Bakanlığa müracaat ederek kaydolması lâzımdır. Yarışmaya kişisel olarak girilebilecektir.

Süre bitiminde yarışmaya giren eserleri incelemek için bir komisyon kurulacaktır. Seçim işinde: 1-Kitabın dili ve usulü 2- İlmî sıhhati 3- Pedagojik kıymeti, esas tutulacaktır.

Bakanlık müsteşarı, talim ve terbiye başkanı ve azaları ile teftiş umum müdürü ve heyeti başkanı memuriyetlerini muhafaza ettikçe müsabakasına kitap yazarak giremezler.⁵¹ Maarif Vekâleti kendi tarafından bastırılacak kitapların hazırlanması için bu işe 350.000 lira ayırmayı kararlaştırdı.⁵²

Okuma kitapları için Celâl Sahir, Ruşen Eşref, Necmettin Sadık, Mitat Şadullah, Reşat Nuri ve Hasan Ali Beylerden oluşan bir komisyonun faaliyete geçtiği haberi *Son Posta* gazetesinde yer aldı. Ayrıca haberde Yurt Bilgisi kitaplarının Kazım Nami Bey'e, Tarih kitaplarının Yüksek Muallim Mektebi müdürü Hamit Bey'in başkanlığında bir heyete yazdırılacağı bilgisi vardı.⁵³

“Tek Kitap Kanunu” ile ilgili çalışmalar ve kanun tasarısı ile okul kitabı satan kitapçılar endişe ve telaşa düştüler. İstanbul'da okul kitabı basan kitapçılar, yeni harflerin kabulünden beri uğradıkları zararlardan sonra, yeniden büyük bir zarara uğrayacaklarını öne sürerek devlet erkânına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilmek üzere bir savunma hazırladılar. Okul kitaplarının basılma ve dağıtımında hükümetin, göstereceği yolda

⁵¹ “Mektep Kitapları Maarif Vekâleti Tarafından Hazırlanan Kanun -Talimatname”, *Milliyet*, 24 Mart 1933, s. 1-4

⁵² “Mektep Kitaplarını Vekalet Bastırarak”, *Vakit*, 17 Mart 1933, s. 2.

⁵³ “Mektep Kitapları Dört Kitap Serisini Vekâlet Neşredecek”, *Son Posta*, 29 Mart 1933, s. 3.

çalışmaya hazır bulduklarını, fakat tek kitap usulünün sakıncalı bulunduğunu, kanunun örnek alındığı İtalya’da dahi tek kitap usulünün uygulanmadığını ileri sürdüler. Kitapçılar, okul kitaplarının Balkanlar ve birçok Avrupa ülkesindeki okul kitaplarından daha ucuz fakat daha mükemmel olduğunu da söylüyorlardı.⁵⁴

6-Türkiye Büyük Millet Meclisinde Okul Kitapları Tartışmaları

1 Nisan 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde okul kitapları mütedavil sermayesi* hakkındaki kanun tasarısı görüşmeleri çok hararetli geçti. Kitap evi sahibi ve yazar kökenli milletvekilleri arasında bu konuda bir görüş birliği bulunmuyordu. İzmir milletvekili kitapçı Hüsnü Bey tasarıya karşı çıktığından, Devlet Matbaasının kitap işi ile uğraşmamasını istiyordu. Devlet Matbaasının bu işe karışmasının kitapların maliyetini yükselttiğinden kitap fiyatlarının artacağını, siparişleri zamanında gönderemeyeceğini söylüyordu. Olanların kitapçıları mağdur ettiği gibi, ülkede kitap okuyanların sayısını bile azaltacağını iddia etti.

Tartışmaya katılan Ordu Milletvekili Ahmet İhsan Bey ise Hüsnü Beyin söylediklerinin büsbütün zıddına söyleyeceğim diyerek okul kitaplarının ülkede bilimsel gelişmenin temeli olduğunu, aile babalarının özveri göstererek çocuklarına kitap aldıklarını, yazarların yayınevlerinin oyuncağı olmadığını belirterek kitap basım ve dağıtımını her yönüyle ele alınmasını istemiştir. Milli Eğitim Bakanlığının konuyla doğrudan ilgilenmesinin doğru olacağını ifade etmiştir. Kitap konusunda en sert eleştiriler Ankara milletvekili Aka Gündüz Bey’den geldi.

Aka Gündüz kitabevi sahiplerini eleştirerek onların eskiden beri kitap basımında zarar ettiğini iddia ettiklerini, gerçekte böyle bir şeyin olmadığını, hatta yazarların sırtından para kazandıklarını, devletten sürekli para talep ettiklerini söyledi. Halkın kitap okumadığı iddiasını yine set sözlerle eleştirmiş, halkın kitap okuduğunu ve okumak istediğini, düzenli bir kitap dağıtım teşkilatı ile ülkenin her tarafında kitapların erişilebilir olması gerektiğini, Bakanlığın dağıtım işi ile ilgilenmesini savunmuştur.⁵⁵

İstanbul kitap yayımcıları Meclisteki tartışmaları duyduktan sonra hayal kırıklığına uğramış vaziyette toplandılar. Kendi mesleklerinden saydıkları milletvekillerinin kitap konusundaki meclis konuşmalarının onların beklentilerinin tersine olmuştu. Toplantıda içinde buldukları durumun zorluğunu anlatan bir broşür hazırlamaya ve bu broşürü Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne göndermeye karar verdiler.⁵⁶ Tüm bu tartışmalar yapıldıktan sonra, “Maarif

⁵⁴ “Kitapçılar Millet Meclisine Müracaat Ediyorlar”, *Son Posta*, 31 Mart 1933, s. 2.

*Mütedavil Sermaye: Bir kullanılıştta harcanan sermayedir.

⁵⁵ “Dün Mecliste Hararetli Münakaşalar Oldu”, *Milliyet*, 2 Nisan 1933, s. 1-5.

⁵⁶ “Kitap Basanlar Toplandılar”, *Vakit*, 3 Nisan 1933, s. 3.

Vekilliğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması ile Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun” başlığı altında 3 Haziran 1933 tarihinde kabul edildi.

1935 yılında ise okul kitaplarının tek elden satılıp satılmaması tartışmaları yapılmaya devam etti. Kültür Bakanlığı bu konuda öğretmenlerden görüş istedi. Kitapların tek elden basım ve dağıtımı konusunda memnuniyetsizlikler de vardı.⁵⁷ 1939 yılında *Tan* gazetesi ders kitaplarında bulunan hataları ele alarak, sebebini tek kitap uygulamasına bağlıyordu. Daha sonraki haberlerde gazete bu konudaki olumsuz görüşlerini vermeye devam etti. Kitapların içeriği ve pedagojik yönden yetersizliğini eleştirmeye başladı. “Tek Kitap Sisteminin Zararlı Neticeleri” adlı yazıda, tek kitap uygulaması öncesinde okullarda okutulan kitapların pedagoji sahibi bir komisyon tarafından incelenerek yetkili kişilere kitapların yazdırıldığını, bu iş için bir yarışma hazırlanarak içeriklerinden en iyisinin seçildiğini ve beş yıl boyunca kitapların okutulduğu belirtiliyordu. Ayrıca telif hakkı ve sık sık kitap basılmasının sakıncalarına da dikkat çekiliyordu.⁵⁸

7-Okul Kitaplarının Şekil ve Pedagojik Açından Özellikleri ile İlgili Haber ve Yorumlar

Kitapların kalitesi, içeriği ve pedagojik formasyon açısından durumları basında tartışılmaya devam etti. Peyami Safa *Cumhuriyet* gazetesinde kitapların kâğıt ve baskı kalitesi ile ilgili olumlu gelişmelere dikkati çekti. Ayrıca içerik olarak yazıların daha okunur olmasını yazarlar ve yayıncıların özenli çalışmasına bağlıyordu.⁵⁹ Selami İzzet, *Vakit* Gazetesinde ise “Sohbetler” adlı köşesinde içeriğe ilişkin çeşitli eleştirilere yer verdi. Okuma kitaplarında bazı yazarların isminin verilmesine rağmen o yazarların eserlerinin kitapta yer almamasını eleştiriyordu. Kitaplarda Şinasi, Fuzuli, Baki, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın hayatları, neler yaptıkları anlatılmış ama onların eserlerinden örnekler verilmemiştir diyordu. İlkokul çocuklarının hatta daha üst seviyelerde çocukların eğitimlerini bitirdikten sonra önemli kişiliklerin isimlerini bileceklerini ama eserlerini okumamış olacaklarını belirtiyordu.⁶⁰ Aynı gazetede Hıfzırrahman Raşit ise “Okuma Terbiyesi” adlı yazısında okuma kitaplarını şekil ve içerik açısından değerlendiriyordu: Son on sene içinde basılan kitapların kaplarına varıncaya kadar renkli resimlerin yabancı kitaplardan kopya edildiğini, görünüş olarak hoş olmasına rağmen pedagojik bir amaçla ele alınmadığını belirtiyordu. Milli duyguları besleyecek,

⁵⁷ “Bir Elden”, *Akşam*, 7 Aralık 1935, s. 5.

⁵⁸ “Tek Kitap Sisteminin Zararlı Neticeleri”, *Tan*, 19 Kasım 1939, s. 1-7.

⁵⁹ “Mektep Kitapları”, *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1932, s. 3.

⁶⁰ “Büyük Adamlarımız”, *Vakit*, 21 Nisan 1933, s. 3.

cumhuriyet ülküsünü aşılacak metinlere yer verilmekle beraber, bazı okuma parçalarının çocuk ruhunu geliştirecek içerikten yoksun olduğu görüşünü savunuyordu. Yerel unsurları içerecek örneklere daha az yer verildiği görüşündeydi.⁶¹

Ahmet Emin Yalman, *Tan* gazetesinde ilk sayfada başyazısında kapsamlı bir şekilde okul kitaplarının öğrencilerin ilgi alanlarına göre nasıl olması gerektiğini belirterek ve dünyada yeni uygulanan eğitim metotlarından örnekler vererek görüşlerini aktarıyordu. Son yıllarda Türkiye’de okul kitaplarının her bakımdan geliştiğini, özellikle basım tekniğinin iyileştiğini, Balkan ülkeleri arasında en iyi basılmış kitaplar olduğunu söylüyordu. Ancak çocuklara sunulan kitapların amacına ulaşması konusunda eleştiriler getiriyordu. Çocuğa sunulan bilgilerin hepsinin işine yaramayacağını ileri sürüyordu. Kitapların çocuk gelişimine katkı sağlamasını istiyordu.⁶²

Selami İzzet, *Akşam* gazetesinde “Arada Sırada” adlı köşesinde okul kitaplarının öğrenci seviyesine hitap etmesi ile ilgili görüşlerini paylaşıyordu: “...Nurullah Ataç diyor ki: “Orta mektep kitaplarım sadeleştirmek mi? Hayır; bilâkis ilk mektep kitaplarım biraz ağırlaştırmak lâzım...”⁶³

Zekeriya Sertel de *Tan* gazetesinin ilk sayfasındaki başyazısında kitapların yazılmasında yazarların pedagoji ve psikolojiden anlayan kişiler olmasının önemini belirtiyordu. Tek kitap uygulaması ile Bakanlığın okul kitaplarını bir ticaret aracı olmaktan kurtardığını, ülkenin seçkin yazar ve eğitimcilerine kitaplar yazdırdığını fakat ilkokul kitabı yazmak için yazar olmanın yeterli olmadığını belirtiyordu. Psikoloji ve pedagoji bilmeyenlerin ilkokul kitabı yazamayacağına dikkati çekiyordu. O nedenle yazılan kitapların işe yaramadığını, baskıları temiz, resimleri güzel, pedagoji ve psikoloji içeriği olmayan kitapların okutulduğunu belirtiyordu.⁶⁴ 1939 yılının Kasım ayında ders kitaplarında yer alan basım ve imla hataları ile ilgili tartışmalar gazetelere yansımıştır.

Tan gazetesi kitaplarda bulunan kusurları şekil ve içerik olarak ele alıyordu. Kitapların Türkçe anlatımının bozuk, pedagoji ve öğretim kurallarına aykırı, çocuğun psikolojisi ve dili

⁶¹ “Son on sene içindeki kıraat kitaplarının kaplarına varıncaya kadar birçok resimleri ecnebi kitaplardan kopya olmakla beraber renkli basılmıştır. Matbaacılık terakkisini de gösteren bu kitaplarda mevzu itibariyle çocuk neşesini tazeleyecek millî duyguya, cumhuriyet ülküsüne ve eserlerine ait parçalara rast gelinmektedir. Fakat bunların edebiyat hazinesinden pedagojik ölçülere vurularak seçilenlerinden gayrisi alelâde bir hikâye imiş gibi duyulmadan ve yaşanmadan kaleme alınmış, millî terbiye namına maksadı hiç de temin etmeyen birtakım oyunlar yapılmış, çocukluk intibaları ve onun yaşanmış duyguları, yazıların çocuk ruhunda yapacağı devir, içlerindeki hayat, mahallî ve muhiti hususiyetler hiç gözetilmemiştir.” “Okuma Terbiyesi”, *Vakit*, 20 Nisan 1933, s. 9

⁶² “Yavrularımızın Mektep Kitapları”, *Tan*, 10 Mart 1937, s. 1-8.

⁶³ “Harfleri Yutmıyalım”, *Akşam*, 12 Nisan 1939, s. 3.

⁶⁴ “Mektep Kitapları Meselesi”, *Tan*, 18 Kasım 1939, s. 1-6.

dikkate alınmadan yazılmış, hatta baskısı, şekli, düzenlenmesi çirkindir diye ağır eleştiriler getiriyordu. Eksik ve kusurların nedenleri olarak kitap basımına ticari kaygılarla bakıldığından yayıncı ve yazarların kitap basımına özen göstermediğini iddia ediyordu. Bunların çoğunun pedagojik olarak yetersiz olduğunu söylüyordu. Kitapların bu işle alakası olmayan kişilere yazdırıldığını, dil bakımından geçirilen karasızlıkların okul kitaplarını anlaşılabilir hale getirdiğini, Dil Encümeninin etkisi ile kabul edilen terim ve deyimlerin kitapları okunmaz hale getirdiğini belirtiyordu. Aynı gazete konu hakkında öğretmen görüşlerine de yer verdi.⁶⁵ Aslında özellikle kıraat kitaplarının daha önceki yıllarda içerik bakımından incelenmesi için Kültür Bakanlığı bir heyet oluşturmuştu. Örneğin 1935-1936 ders yılı içinde ortaokullarda okutulacak okuma kitaplarının ne tarzda ve içeriğinin nelerden ibaret olacağını tespit etmek üzere oluşturulan komisyonda Falih Rıfkı'nın başkanlığında Hasan Âli, İsmail Müştak, İbrahim Necmi, Ali Kâmil, Necmettin Sadık, Mitat Sadullah ve Reşat Nuri Beyler bulunmaktaydı. Ama bazı yazarların eleştirdiği üzere bu heyettekiler meşhur gazeteci ve yazarlar olabilirdi. Lakin pedagoji ve psikoloji bilmeyen kimselerin ilk okuma kitaplarını yazmaları doğru değildi.⁶⁶

Getirilen eleştiriler dikkate alınarak müfredat programlarında düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin 1937 yılında pedagojik şartları özel bir komisyon tarafından tayin ve tespit edilecek riyazî bilgisinin ilk esaslarını verecek olan ilkökul hesap ve hendese kitaplarında geniş ve olumlu yenilikler yapılması planlanmıştır.⁶⁷

⁶⁵ İstanbul Erkek Lisesi Matematik Öğretmeni Tevfik Bey: “Riyaziye kitaplarında görünen hatalar, mürettip hatalarıdır. Ancak terimlerin sık sık değişmesi talebeleri müşkül mevkide bırakmaktadır. Okuttuğumuz kitaplarda izahat çok azdır. Yanlış tertip edilmiş egzersizler vardır. Kanaatimce kitaplardaki hataların önüne geçmek için terimlerde istikrar lazımdır. Sonra yazılış itibarı ile de daha vazih olmak icap eder. Mevcut kitapların talebe tarafından yalnız başına okunarak anlaşılmasına imkân yoktur. Sebebi de çok müphem yazılmış olmalarıdır.” İstiklal Lisesi Edebiyat Öğretmeni Raci Ketten: “Okuttuğumuz kısımlarda fiilvaki bazı hatalara rastlanıyor. Fakat Ankara'daki komisyon kitaplarda tadilat yaparak bir kısmını programdan çıkarmıştır. Mamefihi, şunu söylemeliyim ki, kabul edilen lise edebiyat kitapları bugünkü talebe seviyesinden çok yukarıdır.” Şair Yusuf Ziya Ortaç: “Yalnız edebiyat kitaplarının değil, orta mektep okuma kitaplarının da hatalı olduğunu biliyorum. Bazı muharrirlerin de yazdığı gibi, aritmetik kitaplarında da yanlışlarla dolu misaller mevcuttur. Orta Mektep okuma kitaplarında benim şiirlerimin kafiyeleri değiştirilmiş ve ahengi ihlal edilmiştir. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetiyle yazdığım bir şiirde “Birlik” ve “Muhbirlik” kafiyesi “Birlik” ve “Habercilik” şeklinde Vekâletçe tashih edilmiştir. Orhan Seyfi'nin “Küçük sultan” adlı bir şiiri de “Küçük Turhan” şekline sokulmuştur. Ve benim bir yazımda “Muharebe” kelimesi “Boğazlaşma” olmuştur. “Mektep Kitapları Hatalı Kusurlu Bozuk Fenadır Hele İlk Mektep Kitapları Ele Alınamayacak Kadar Büyük Bir Faciadır”, *Tan*, 18 Kasım 1939, s. 1-6.

⁶⁶ “Okullar Açılmadan Evvel Bir Komisyon Okunacak Kitapları Gözden Geçirdi”, *Tan*, 13 Ağustos 1935, s. 3.

⁶⁷ “Müfredat Programlarında Mühim Tadilat Yapılacaktır.”, *Tan*, 9 Mart 1937, s. 7.

Sonuç

Harf Devrimi büyük bir kültür devrimi özelliği taşımaktadır. Eğitim alanında, kültür hayatında, basın-yayın alanında köklü ve büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmamızda okul kitapları konusunun Harf Devrimi'nden başlayarak 1939 yılına kadar ki dönemde ulusal basınımda sürekli tartışma konusu olduğunu bununla ilgili olarak ders kitaplarla ilgili haberlerde basımevlerinin, eğitimcilerin, gazete köşe yazarlarının ve öğrenci velilerinin dile getirdiği görüşler incelendiğinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İlgili dönemdeki haberler incelendiğinde, okul kitapları konusunun, farklı konularla da olsa her zaman önemli bir haber konusu olduğu ve tartışma konularının yıllara göre değişime uğrayarak devam ettiği görülmüştür. Mesela 1928 yılı sonundan başlayarak 1932 yılına kadar genelde harf inkılâbı ve yeni mektep kitapları konusunun basında yansımaları şeklinde olmuştur. 1928 yılı sonrasında 1939 yılına kadar okul kitaplarının pahalı olduğu iddiası ile ilgili basında yansımaları şeklidir. 1933-1939 yılları arasında "Tek Kitap Kanunu" ile ilgili basında yansımaları yine 1933-1939 yılları arasında mektep kitaplarının şekil ve pedagojik açıdan özellikleri ile ilgili basında yansımaları şeklinde gruplandırmalar yapabiliriz. 1928-1929 yılı eğitim ve öğretim yılında basımevleri ve kitapçılar Harf Devrimi'nin getirdiği bazı sorunlarla karşılaştığı teknik bakımdan yenileşme ve eleman bulma zorlukları yaşadıklarını için okul kitaplarının basımı için öngörülen sürede tüm hazırlıkların tamamlanması kolay gözükmemiş bu sebeple Ankara'ya heyet göndermişlerdir. Kitapların pahalı olup olmadığı yayımcıların kar edip etmedikleri konusu yıllarca tartışılan bir konu olmuş yayımcılar bile bu konuda ikiye bölünmüşlerdir. Gazeteler yıllık olarak toplamda öğrenci velilerinin uğradıkları maddi kayıpları örneklerle açıklama yoluna sık sık gitmişler ve bazı yayımcıları da burada haber kaynağı olarak kullanmışlardır. Nihayet yazılan haberler sonucu 1933 yılının Nisan ayında kitapların fiyatı indirilmiştir. Eğitim Bakanlığı yayımcılar tarafından bastırılan okul kitaplarının fiyatlarını düzenleyerek alfabelerin fiyatlarından yüzde otuz, ilkokul kitaplarında yüzde yirmi, ortaokul ve lise kitaplarında yüzde on indirmeyi uygun görerek ilgililere bildirilmiştir. Mektep kitaplarının basım ve dağıtımını konusunda yayımcıların ve özel matbaaların bir anlamda kontrol altında tutulması Hükümetin ilk önceliği olsa da tüm çabalara rağmen sorunlar devam etmiştir. Basında çıkan haberlerden anlaşılacağı üzere kitapların baskılarında kalitesizlik, kitapların para kazanma düşüncesi ile abartılı şekilde sayfa sayılarının çoğaltılması, matbaacıların kendi aralarında bile fikir ayrılıkları yaşaması ve her sene başında kitapları okullara zamanında ulaştırılmaktan kaynaklanan gecikmeler çeşitli şikâyetlere sebep olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi;

Fon: MF.İBD 2-64, H.20.10.1289.

Fon: MF.MKT, 36-74, H. 17.04.1293.

Fon: ML. EEM 195-71-3, R 07-07-1310.

Fon: MF. İBT 260-62, H.22.-01-1328.

Fon: MF.İBT Fon: 381.53 Tarih: H. 18. 07.1330.

Gazeteler

Akşam: 16 Kasım 1929, 17 Haziran 1929, 26 Kasım 1932, 27 Kasım 1932, 7 Aralık 1935, 12 Nisan 1939.

Cumhuriyet: 9 Temmuz 1929, 6 Aralık 1932, 8 Eylül 1932.

Milliyet: 24 Mart 1933, 2 Nisan 1933, 4 Nisan 1933.

Son Posta: 13 Ekim 1933, 31 Mart 1933.

Tan: 13 Ağustos 1935, 9 Mart 1937, 10 Mart 1937, 18 Kasım 1939, 19 Kasım 1939.

Ulus: 25 Kasım 1932.

Vakit: 3 Nisan 1929, 9 Temmuz 1929, 2 Ekim 1929, 19 Nisan 1932, 28 Nisan, 22 Kasım 1932, 25 Kasım 1932, 26 Kasım 1932, 30 Kasım 1932, 1 Aralık 1932, 17 Mart 1933, 29 Mart 1933, 3 Nisan 1933, 15 Nisan 1933, 21 Nisan 1933.

ARSLAN, E., “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim*, 35 (158), 2010, s. 215-231.

BALCI, M., PEHLİVAN, H., BASRİ, KARADENİZ, Y., “Totaliter Bir Rejim Örneği: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti”, *UBAK 5.Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, Balıkesir 2019, s. 246-253.

BAYRAKÇI, M., “Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 2005, 165, s. 1-10.

BEYAZIT, Y., XVI. “Yüzyıl Osmanlı İlimiye Kanûnnâmeleri ve Medrese Eğitimi”, *Belleten*, C. LXXVIII, 2014, s. 283, s. 959.

CANDAN, B., ‘‘Türkiye’ de Cumhuriyet Dönemi’nde Yayıncılık ve Kütüphanecilik Etkileşimi’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

ÇİÇEK, N.- KABAKULAK, N., ‘‘Harf Devrimi’nin İstanbul Kitapçalarına Ekonomik Etkileri’’, *Türkiyat Mecmuası*, 2017, C. 27/1, s. 121-137.

..... ‘‘Türkiye’de Harf Devrimi’nin Ardından Tek Kitap Kanunu ve Ticari Oluşumlar’’, *Tarih Dergisi*, S. 70 (2019/2), İstanbul 2019, s. 89-115.

ERGÜN, M., *Eğitim Sosyolojisi*, Ocak Yayınları, Ankara 1994.

FAİZ, M.,- KARASU AVCI, E., ‘‘4.ve 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ‘‘Etkin Vatandaşlık’’ Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi’’, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 2018, 2 (1), s. 1-21.

HIZLI, M., ‘‘Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler’’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, 17 (1), s. 25-46.

MARALLI, S., ‘‘Harf İnkılabının Uygulanması ve Birtakım Etkileri’’ (Vol. 2, pp. 112–131), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2019. Vol. 2, pp. 112–131.

ÖZCAN, M., *Bilgi Çağında Öğretmen Eğitimi, Nitelikleri ve Gücü Bir Reform Önerisi* Türk Eğitim Derneği (TED) İktisadi İşletmesi Yayını, Ankara 2011.

ÖZGEN, B., ‘‘Türkiye’de Ders Kitapları Sorunu ve Çözüm Yolları’’, *Eğitim ve Bilim*, 1993, 87, s. 48-59.

ÖZGÜL, O., ‘‘Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri ve Önemi’’, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, C. 4, S. 2, s. 401-414.

ŞAHİN, Â. A., ‘‘Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Eğitim Sistemi, Yönetimi ve Denetimi’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Ekler

Ek-1. İkdam, 28 Eylül 1928 tarihli ilk sayfası ve yazım yanıfları

*Ek-2 Bir Kırtasiye dükkânının tabelasında eski ve yeni alfabe bir arada.
(National Geographic,1929)*